Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KONG FREDERIK DEN FEMTES
RYTTERSTATUE

1. Del,

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1925

KONG FREDERIK DEN FEMTES
RYTTERSTATUE

1. Del,

HISTORISK-TOPOGRAPHISK BESKREVEN

VED

O. C. NIELSEN,

CASSERER, TOPOGRAPH.

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1925

KONG FREDERIK DEN FEMTES RYTTERSTATUE

Nærværende Beskrivelse er udarbejdet hovedsagelig paa Grundlag af Carl Bruuns „Kjøbenhavns Historie", hvoraf jeg har haft udmærket Nytte, samt iøvrigt efter indgaaende Granskning af de i Bibliothekerne foreliggende byhistoriske Værker og Bøger, Skrifter, Blade etc.

Som Indledning til dette Værk fandt jeg det paa sin Plads at fremkomme med efterfølgende historiske Beretninger om den Konge, for hvem dette smukke Æreminde rejstes.

Frederik den Femte, Søn af Christian den Sjette og Sofie Magdalene af Brandenburg-Kulmbach, blev født paa Christiansborg i 1723. Allerede i en tidlig Alder vandt Tronarvingen Folkets Yndest. Han lignede ikke sine Forældre, der var stive af Væsen og tunge af Livssyn. Kronprinsen var naturlig og ligetil, mild og venlig mod Høje og Lave og af et livligt Naturel, kun altfor livligt. Det var altsammen Egenskaber, der tiltalte det brede Befolkningslag. Allerede i 1740 havde en svensk Diplomat skrevet om Kronprinsen:

„Han er en dejlig Herre, om hvem man gør sig store „Forhaabninger."

Hans Forældre havde med stor Iver søgt at faa ham gift, og Valget var da faldet paa den engelske Kongedatter,

Louise, hvilket var et uvurderligt Held for Kronprinsen, idet han i hende fik en Hustru, der var ganske efter Folkets Hjærte. Da den 19aarige Prinsesse i 1743 kom til Altona, afskedigede hun strax hele sit engelske Følge, omgav sig med Danskere, og havde inden kort Tids Forløb lært sit nye Folks Sprog. Hun var smuk og elskværdig, mild og vennesæl, og Kronprinsens glade Hof viste sig hurtigt at være en tiltalende Modsætning til Forældrenes pietistiske.

Den 6te August 1746 døde Christian den Sjette efter længere Tids Svagelighed, og da nu den purunge, livslystne Konge, Frederik den Femte og hans yndige engelske Dronning, kom paa Tronen, jublede Folket, han var jo heltigennem dansk, hvad der føltes som et Pust af en ny Aand.

Ved Kongens Tronbestigelse forsvandt Jernkæderne, der i Christian den Sjettes Tid havde afspærret Slotspladsen, og de talrige Vagter blev afskaffet. Det var som et Tidens Tegn. Den unge Konge færdedes gærne blandt Folket, og ønskede at se alle sine Undersaatter lykkelige; han vilde saaledes meget nødigt gaa med til Skatteforhøjelser, og ydede gærne den Enkelte Hjælp, hvor der var Trang. Bønderne fik igen Lov til at ride Sommer i By, for at de, der

„næsten det ganske Aar igennem har et tungt Ar-
„bejde, ogsaa undertiden kunde nyde en liden søm-
„melig og med deres Stand overensstemmende For-
„nøjelse".

Der blev atter givet Concerter og Skuespil, og paa Slottet holdtes Baller og Selskaber, til hvilke ogsaa borgerlige Rangspersoner blev indbudt, saaledes Ludvig Holberg, der selv i stærke Ord skildrer, hvor vel han følte sig ved Kong Frederiks Hof. Af største Betydning blev det, at „Den danske Skueplads" genaabnedes, og at der paa saare mange Omraader begyndte en mere levende og fri Drøftelse, end man før havde været vant til, alt i god Overensstemmelse med den Udtalelse, som tillægges Frederik den Femte:

„Jeg vil ikke tillade, at Aandslivet underkastes nogen „Indskrænkning i mit Rige".

Holbergs Tanker, som havde ligget brak under Christian den Sjettes Regering, blev nu frugtbringende. Nu kunde man atter se Holbergs Comoedier, og han, ligesom det øvrige Folk, glædede sig i høj Grad over den indtrufne Forandring, og Frederik den Femte blev saa folkeyndet, at han aldrig nogen Sinde senere mistede sin Popularitet. Kong Frederik besad ikke sin Faders Stadighed og Arbejdsomhed, men havde dog alligevel saa mange værdifulde Egenskaber, rent menneskeligt set, at han ikke med Urette bar det Tilnavn, som Folket havde givet ham „Frederik den Eiegode".

Allerede 1751, den 19de Decb., døde Dronning Louise, kun 27 Aar gammel, til stor Sorg for hele Landet. En Tid tænkte Kongen paa at ægte Greve Moltkes ganske unge Datter, men dette forhindrede Greven, og den 8de Juli 1752 lod Kongen sig paa Frederiksborg vie til den 22aarige Juliane Marie af Brunsvig. Det hedder, at der var en fyrstelig Pragt:

„men blandt Menigmand var der stille, thi det kom „dem saa hastigt efter Sorgen for Dronning Louise".

Dronning Juliane Marie var en omhyggelig Ægtefælle, samvittighedsfuld og pligtopfyldende, men formaaede ikke at vinde Folket, der i Sorgen over Louise mødte hendes Efterfølger med Had, og hun fik med Urette Ry for at fjærne Kongen fra Folket, hvorimod man vedblivende elskede „Frederik Eiegod", under hvem man havde Landefred, saa Handel og Landbrug, Kunst og Videnskab blomstrede, som aldrig før.

Efter at Kongen i 1760 havde haft det Uheld at brække sit Ben, blev han aldrig mere rigtigt sig selv, og døde i en Alder af kun 43 Aar, den 14de Januar 1766. Hans Lig blev bisat i Roskilde Domkirke i Frederik den Femtes Kapel, hvor hans Marmorsarkofag er et af Wiedewelts betydeligste Arbejder.

Efter at Amalienborg Have i 1749 var bleven skænket til Byggegrunde, og Planen til dette store Areals Bebyggelse var udarbejdet af Eigtved, opstod Tanken om en monumental Decoration, en Rytterstatue af Kong Frederik den Femte, midt paa den smukke ottekantede Plads. Man kunde ikke finde et Sted, der var mere betegnende og værdigere for en saa monumental Decoration end netop her paa Amalienborg Plads, eller som den kaldtes Frederiks Pladsen, midt i selve Frederiksstaden, som det nye Kvarter benævnedes i de Tider, og Frederik den Femte havde ogsaa selv udtalt Ønsket om at se sin egen Rytterstatue knejse midt paa Frederiks Pladsen.

Der fremkom flere Forslag og Udkast til en Statue, det ene mere storslaaet end det andet, men man kom foreløbig ikke videre, end til at beundre disse Udkast. Særlig Opmærksomhed vakte et storstilet Project, til et Ryttermonument, af den fra Nürnberg indvandrede, ansete Tusindkunstner, Billedhugger Markus Tuscher, som iøvrigt tidligere havde foreslaaet et smukt Springvand paa Amager Torv til Minde om Ildebranden i 1728.

Ifølge Tuschers Project skulde Kongen til Hest trone i Frederiksstaden paa Toppen af en høj, kunstfærdig Klippe over Statuer af Danmark, Norge, Neptun og Hercules Musagetes, medens prægtige Vandspring skulde vælde frem forneden ud i halvrunde Bassiner, hvori Søuhyrer skulde udspy lodrette Straaler. Klippen skulde være gennembrudt paa begge Ledder, saa at man kunde se igennem den saavel fra Amaliegade som fra Frederiksgade. Et saa storladent Project maatte uvilkaarlig strax blive mødt med en sand Begejstring, thi ved at følge dette, vilde der jo kunde skabes et gigantisk, decorativt og imponerende Værk, som blev Frederik den Femte værdigt.

Efter at man imidlertid var gjort bekendt med, hvilke enorme Udgifter Planens Realisation vilde medføre, blev man lidt betænkelig ved at indlade sig paa et saa omfattende og kostbart Foretagende. I 1751 døde Tuscher,

men derfor blev hans Forslag dog ikke skrinlagt, tværtimod gjorde man sig store Anstrængelser, for at finde en dygtig Kunstner, som, paa Grundlag af Tuschers Udkast, kunde paatage sig Arbejdet, og skønt det viste sig, at der herhjemme ikke fandtes nogen, til hvem man turde betro en saadan Opgave, vilde man dog ikke opgive Tanken om at faa rejst dette herlige og statelige Monument. Man forsøgte saa om muligt i Udlandet at finde en Mand, som var Opgaven voxen, og henvendte sig først til den østrigske Artillerioberst Wiedemann, der var vidt berømt og havde udført August den Førstes Hestestatue i Dresden; derefter lod man Gesandten i Paris, Greve Reventlow, anmode Billedhugger Bouchardon om at udpege en Kunstner, med hvem Kongen af Danmark kunde være tjent, men omsider bestemte man sig for den franske Billedhugger, Professor Jacques François Joseph Saly, der nylig havde vakt Opsigt med en Rytterstatue af Louis XIV. Til Trods for at hans Fordringer var un peu fortes, slog man dog til, da baade Frederik den Femte og Overhofmarchallen Greve A. G. Moltke var forhippet paa at se Foretagendet i Gang.

Contracten blev afsluttet den 6te April 1752 i Paris, og det blev heri bestemt, at Saly i April Maaned Aaret efter skulde begive sig til Kjøbenhavn og her modellere Rytterstatuen med alle dens Ornamenter og Attributer og ikke maatte forlade Byen, før Statuen var fuldstændig færdig. Kongen forpligtede sig til at levere ham alle Materialier, Vox, Gibs, Jern til Stativer og Stel, Redskaber, Tømmer, Brændsel, Lys og at skaffe Gibs- og Broncestøbere og Ciseleurer, ja i et og alt at afholde alle Omkostninger og endelig Fribolig samt et stort Atelier for Kunstneren og hans Medhjælpere. Honoraret til Saly blev ansat til 150,000 Francs, hvoraf han strax skulde have udbetalt 20,000, dernæst 20,000 ved Afrejsen til Kjøbenhavn, 10,000 et Aar efter Ankomsten og sluttelig 10,000 hvert halve Aar, indtil hele Summen var hævet. Ifølge Contracten skulde Kongen endvidere stille levende Mo-

deller, baade Mennesker og Heste, til Salys Disposition, og i Tilfælde af at Saly døde her havde hans Arvinger Ret til at beholde, hvad han havde faaet udbetalt m. m.

Den 6te Octb. 1753 arriverede Saly til Kjøbenhavn, og blev modtaget med særlig Udmærkelse, fik anvist Fribolig paa Charlottenborg, og der blev opført et stort Modelhus i Slottets Have. Her gik han i Gang med Arbejdet, og i Løbet af et Aarstid var han naaet til at kunne præsentere Frederik den Femte sit første Udkast, som fandt:

„Majestætens allerhøieste Contentement og blev med „saadan høikongelig Naade anset, at Hs: Maj: gratifi- „cerede ham en kostbar Guld-Snusdaase."

Det berettes, at Saly laa ikke paa den lade Side, men der hengik dog et Aar, før en større Skitse kunde forelægges Kongen til Approbation. Ogsaa denne var Kongen særdeles tilfreds med, og gav strax Befaling til Udbetaling af de nødvendige Beløb, og derefter begyndte Saly Arbejdet paa Modellen. Particulaircassens Regnskaber viste, at der i det første Aar blev requireret store Summer til Gibs, Brændsel, Lys, Passere, Linealer etc., men det var dog altsammen kun en svag Begyndelse. Man havde sikkert nok allerede nu begyndt at ane, at Udgifterne vilde blive betydelige, inden man blev færdig, men ingen tænkte sig paa det Tidspunkt Muligheden af det vældige Omfang, som Udgifterne senere fik.

Dagene og Maanederne gik, Saly requirerede ind, arbejdede og arbejdede, og det gik stadig væk rask med Udbetalinger til Lønninger, Materialier, Requisitter etc. etc. Længe varede det derfor heller ikke, før man blev noget betænkelig ved Situationen, og den Tanke laa da nær at paakalde Undersaatternes Assistance, og navnlig maatte man vente, at den velhavende Købmandsstand vilde træde hjælpende til. Hidtil havde man ikke hørt et Ord om, at det asiatiske Compagni vilde tage Affaire ved Rytterstatuens Oprettelse. Dette Compagni var formuende og stod sig godt. Kongen regnede derfor ogsaa med særlig Hjælp derfra i Betragtning af den Velvilje og de store Begun-

stigelser, som Kongen paa mange Maader havde vist Compagniet, og nu frembød der sig jo for dette en ypperlig Lejlighed til at vise sin Taknemlighed ved at bekoste Statuen. Pengene maatte saa meget lettere kunne faas her, som Majestætens højre Haand, Greve A. G. Moltke, var Compagniets Præses. Paa den ordinaire Generalforsamling, den 3die April 1754 mindede derfor Compagniet Directionen om:

„de høikongelige store og uskatterlige Velgjerninger,
„der allermildest vare blevne beviste det til Negotiens
„Flor og Udbredelse".

Den forestillede Participanterne, at Kongen uden nogen Udgift for dem 3 Aar i Forvejen havde udsendt 2 armerede Skibe til Indien, at han i 1752 havde skænket dem Skibet „Syndermanland", og Aaret efter overladt dem et andet Skib „Frederik og Lovise" for 7000 Rdl. under Taxationsprisen. Der var nu:

„en bekvem Occasion til at udvise nogen allerunder-
„danigst Erkjendtlighed",

naar Compagniet vilde lade opsætte Hs: kongl: Majestæts Statue. Det fremsatte Forslag vandt almindeligt Bifald, og Generalforsamlingen vedtog:

„Alle tilstedeværende Participanter haver med aller-
„største Glæde og Fornøielse for at vise en liden Er-
„kiendtlighed, efter deres allerunderdanigste Pligt bi-
„faldet denne Post, saaledes at af hver Actie denne
„Gang indeholdes 12½ Rdl. og den følgende Tid efter
„Omstændighederne".

Dette velhavende Handelscompagni, som netop i disse Aar havde haft et mægtigt Overskud, udbad sig nu den Ære at maatte bistaa Kongen med at dække Udgifterne til Støbningen, Medaillonerne, Fodstykket, Gitteret og Opstillingen. Det følger af sig selv, at:

„Monarchen ansaa denne allerunderdanigste Resolution
„med besynderlig kongelig Attention og Naade".

Hvis Interessenterne imidlertid paa dette Tidspunkt havde eller kunde haft Anelse om, hvad de indlod sig

paa, vilde Glæden og Fornøjelsen sikkert have været mindre, og de vilde vel have vogtet sig for det vidtrækkende Løfte om fremdeles at betale:

„efter Omstændighederne".

thi dette Tilbud viste sig ret snart at være Compagniet en meget kostbar Ære. Compagniets Assistance bevirkede, at Kongens Forpligtelser indskrænkedes overordentligt, men faldt dog ikke helt bort. Der indtraadte nu et Slags Fællesskab, saaledes at Kongen i Overensstemmelse med de tidligere indgaaede Contracter afholdt alle rent kunstneriske Udgifter, hvorimod Compagniet drog Omsorg for Støbningen, Piedestalen, Medaillonerne, Gitteret, Opsættelsen med alt hertil henhørende, men denne Fordeling af Udgifterne blev dog ikke strængt overholdt, og Resultatet blev derfor, at Compagniet kom til at betale saa langt mere end efter den første Bestemmelse. Ja, Hjælpen blev endog til, at Compagniet kom til at betale ni Gange saa meget som Kongen.

Da Saly, i Henhold til Contracten, den 19de Novb. 1759 havde faaet de sidste 10,000 Francs udbetalt af Particulaircassen, lønnede Compagniet ham videre med 1,000 Rdl. om Aaret indtil 1773, og betalte hans Tegner, Snedker og Smed i dyre Domme, medens Kongen paa den anden Side udredede Gager til hans Medhjælpere, Billedhugger Journet og Gibserne Beauvalet og Gianelli, lige til 1771. Particulaircassen slap dog forholdsvis billigt fra Affairen, thi Forholdet mellem dennes og Compagniets Udgifter var omtrent som 1 til 9; da Statuen stod færdig, havde Kongen nemlig ialt bidraget 55,340 Rdl. til den, medens det asiatiske Compagni havde betalt 470,836 Rdl.

Interessenterne vidste stadig ikke, hvad der ventede dem. Der blev taget rask fat paa Arbejdet, og i Marts 1755 indkøbtes, endnu for Particulaircassens Regning, umaadelige Quanta af Gibs, Voxdug, Borde, Skabe og meget andet, hvilket efterhaanden suppleredes med nyt fra London indforskrevet Værktøj, uhyre Quantiteter Gibs m. m. og alt imedens man saa sig om efter en kyndig

Broncestøber, der kunde være rede, naar Tidens Fylde kom, modellerede og modellerede Saly. I de kongelige Stalde havde han udvalgt 12 Rideheste, der, som Modeller, fremførtes for ham, naar og hvor som helst han ønskede det, og han siger selv, at hans Bestræbelser gik ud paa at skildre Idealet af den danske Hest. Han studerede Kongen, uden at kunne blive enig med sig selv om, hvorledes han vilde fremstille ham. Endelig en Dag mødte han paa Gaden Frederik den Femte til Hest. Saly saa ham ride Skridt for Skridt omgivet af Folk, som nærmede sig med Bønskrifter, og han saa Kongen vende sig, snart til højre, snart til venstre, for at tale med dem alle, og ved dette Syn fik han Ideen til, hvorledes Statuen skulde være. Ganske vist var Kongen kun lille af Vext og synede daarligt til Hest, men Saly gik paa Accord med Sandheden og gjorde Figuren for stor.

Den af Saly modellerede større Skitse i Vox blev overrakt Majestæten den 30te Aug. 1755 og strax approberet. Men før Kunstneren kunde have alt rede til Støbningen, var der mange Stadier at gennemgaa, thi der skulde forfærdiges en saakaldet „lille Model", det vil sige en Model i halv Størrelse, forinden den store kunde paabegyndes, over hvilken Formen toges. Saly anlagde den lille Model i 1756, og alt tegnede saaledes fortræffeligt, men pludseligt saa han sig nødt til at indstille Arbejdet, da man endnu ikke havde Broncestøberen ved Haanden. Følgen heraf blev en langvarig Standsning.

Regeringen havde utrolige Bryderier med i Udlandet at finde en Broncestøber, som vilde paatage sig det kæmpemæssige Arbejde. Gesandterne i Europas Hovedstæder havde uden Nytte været i Bevægelse siden 1754. Udenrigsminister Greve Bernstorff havde ført en livlig Correspondance med dem, men alt forgæves. Billedhugger Bouchardon, der havde skaffet Saly til Danmark, vilde ikke høre Tale om, at hans egen Broncestøber Varin skulde begive sig hertil, men anviste en formentlig kyndig Broncestøber i Stockholm, G. Meyer. Gesandten i Paris, Greve

Reventlow havde alle Garn ude. Omsider fandt han en Architect, som var indviet i Varins Methode, og afkøbte ham for 2000 Francs:

„nogle yderst detaillerede og nøiagtige Tegninger af „et Støberies Indretning",

men de var naturligvis værdiløse. Et Forsøg hos Billedhuggeren Le Moine, som mod forskellige kostbare Artigheder, lovede at udarbejde et hemmeligt Memorandum om Broncestøbning, førte kun til nye Skuffelser, og man havde ikke bedre Held hos den svenske Hofstøber Meyer, hos Sieur Weinhold, Inspecteur ved Kongen af Polens Støberier eller hos Sieur Giese i Berlin, hvis eneste Adkomst iøvrigt var, at han havde støbt nogle Blystatuer til Sanssouci og construeret:

„en ny Bronceovn forestillende et Menneske, i hvis „Bagdel Ilden anbringes, for at opvarme Værelset",

en Opfindelse, der havde vundet Kongen af Preussens udelte Bifald. Weinhold indskrænkede sig til at sende et Overslag over Omkostningerne ved en saadan Støbning, og Meyer stillede endog den umulige Betingelse, at Modellen skulde sendes til Stockholm. Overalt stødte man paa Hindringer.

I Juli 1755 sondrede man atter Terrainet i Stockholm og pressede paa Sieur Meyer:

„ikke fordi man følte særlig Trang til ham",

hedder det, thi man havde Tilbud nok, men fordi man vilde foretrække en Nabo, en Svensk, der ikke betragtedes som Fremmed blandt Danske, fremfor en Udlænding fra det Fjærne. Man forestillede ham, at han baade vilde have Ære og Fordel af at knytte sit Navn til dette enestaaende Monument i Norden, og vakte Forhaabninger med den Bemærkning, at:

„Danmark ikke pleier at være sparsom overfor de „Kunstnere, der arbeide for det".

Det hjalp, Meyer lod sig blødgøre, og mødte allerede i August i Kjøbenhavn med et Udkast til en Contract, som dog ikke uden videre blev godkendt. Man havde jo

ingen Garanti for, at han overhovedet havde tilstrækkelig Dygtighed og Erfaring, og da man igen havde nogle franske Støbere i Kikkerten, ønskede man helst en Concurrence om Arbejdet ved først at lade en af Monumentets Bifigurer støbe som Prøve. Men herom vilde Meyer aldeles ikke høre Tale, og forlod pludselig Byen i Vrede og rejste hjem. Nu maatte Diplomatiet atter sættes i Bevægelse, for at formilde den krænkede Kunstner, og Gesandten i Stockholm fik Ordre til at sige ham:

„adskillige Complimenter",

og tilbyde ham Støbningen, hvad der jo var Hovedsagen.

Efter langvarige Forhandlinger blev der virkelig i August 1756 afsluttet en Contract med Meyer, og alt syntes saaledes i bedste Orden, indtil den egensindige Bronzestøber pludselig nægtede at møde i Kjøbenhavn, før den store Model var færdig. Det frugtede ikke, at Saly bestemt forlangte at raadføre sig med ham eller at man trængte paa med Trusler og Overtalelser. Sieur Meyer forblev ubøjelig og kom ikke mere til Danmark.

For det asiatiske Compagni var denne Episode en kostbar Historie, thi skønt Meyer intet som helst havde haft med Statuen at skaffe, havde han dog sørget for at hæve Rejsepenge og Forskud paa sit Salair til et samlet Beløb af 6448 Rdl. 1 Mk. 6 Sk.

Med Rette bemærkede Compagniets Revisorer i 1774 om denne Udgiftspost:

„Men af hvad Aarsag Directionen har quitteret denne
„Mand uden at faa nogen Erstatning for saadan Ca-
„pital, synes os burde dog i det allermindste have været
„Interessenterne bekendtgjort".

Man var altsaa nu lige nær, og maatte forsøge Lykken andet Steds. Først tænkte man paa den foran omtalte Giese, men fik det Svar fra Tyskland, at han var død for et Aar siden, og for Resten heller ikke havde haft Talent nok til at udføre et saa stort Arbejde. Blikket gled da atter til Paris, og her lykkedes det endelig at finde en Mand, der var villig til at indlade sig paa et Arrangement.

Det var Franskmanden Pierre Gor, netop den Broncestøber, der havde arbejdet for Le Moine; der blev i Hast afsluttet Contract med ham, hvorpaa han i 1757 afrejste til Kjøbenhavn, ledsaget af 5 Franskmænd, der skulde assistere ham. Det asiatiske Compagni afholdt hans Rejseomkostninger med ikke mindre end 4896 Rdl. 4 Mk.

Han fik strax Fart i Tingene, dog mest i Udgifterne. Gor, som blev Generalkrigscommissair, indrettede sig i Gjæthuset paa Kongens Nytorv, og gav sig til at opføre nye Ovne og traf andre nødvendige Forberedelser. Saly kunde nu af Hjærtens Lyst raadføre sig med Broncestøberen, og haste med at gøre den saakaldte „lille Model" færdig, men der kom mange Forhindringer i Vejen. Han har selv skildret, hvorledes han arbejdede, for at skabe et Kunstværk af Rang, hvorledes han ved at se Kongen ride i Fodgang gennem Kjøbenhavns Gader, opgav sin første Tanke at fremstille Hesten i Galop, og fandt det Motiv, han fastholdt, hvorfor han iførte Kongen romersk Dragt og foretrak en Hest af Middelhøjde m. m. Alle disse Studier og vistnok i lige saa høj Grad hans Virksomhed og hans Stridigheder ved Kunstacademiet forsinkede Arbejdet, saaledes at den lille Model først kunde præsenteres Frederik den Femte i Novb. 1758.

Det følgende Aar blev der taget fat paa den store Model, det vil sige paa Modelleringen af den colossale Rytterstatue selv, og nu gik Dagene, Maanederne og Aarene, uden at den store Offentlighed mærkede noget til Værkets Fremgang. Gor hævede Aar ud og Aar ind Honorar til sig selv og Lønninger til sine Medhjælpere, og vedblev at give anselige Summer ud til Forberedelser i Gjæthuset, til Indretning af Støberiet og til Anskaffelse af Redskaber og Materialier. Saly fortsatte med Modellering i det store Skur i Charlottenborg Have, hvor hans Virksomhed var skjult for alle profane Blikke. Der kom dog et Livstegn i 1760 ved Hundredaarsfesten for Souverainetetens Indførelse, som blev højtideligholdt den 16de,

17de og 18de Octb., thi paa Festens sidste Dag blev Grundstenen til Rytterstatuen højtidelig nedlagt af Præses for det asiatiske Compagni, Greve Moltke, og der blev slaaet en Medaille i Dagens Anledning, ligeledes for Compagniets Regning.

Men herefter faldt alt tilbage i den gamle Dvale; dog eftersom Tiden gik, blev Offentligheden mere og mere utaalmodig, da man mente, at Arbejdet gik urimeligt langsomt, og der vendte sig en stærk Uvilje mod Saly, hvis Stilling som Udlænding var vanskelig; allehaande mærkelige Rygter sattes i Omløb, og det paastodes endog, at han forsætlig trak Arbejdet i Langdrag, for at drage Fordel deraf, og tilsidst i Aug. 1761 antog disse Beskyldninger en saadan Karakter, at Saly fandt sig foranlediget til at indgive Klage til Greve Moltke og Directionen for det asiatiske Compagni. Man søgte at stille ham tilfreds med en elegant fransk Takkeskrivelse for hans Iver og Umage, hvorhos Directionen paa en Generalforsamling den 14de Decb. s. A. rensede sig selv for den Beskyldning, at den havde brugt større Pengesummer end de bevilgede. Et Par Maaneder efter fik Saly yderligere Bevis for, at Compagniet stillede sig velvillig og interesserede sig for hans Arbejde, idet Directeurerne og Moltke aflagde et Besøg i Salys Atelier, for at overbevise sig om, hvorledes Arbejdet gik, og udtalte deres Tilfredshed:

„par la manière la plus distinguée".

Rygterne vilde imidlertid ikke forstumme, thi Mistænksomheden var nu engang vakt, og i alle de paafølgende Aar, indtil Saly forlod Landet, førte han og Directionen en haardnakket Kamp, for at slaa de ufordelagtige Anklager til Jorden. Opgaven var vanskelig, thi Beskyldningerne var ikke ugrundede, omend fejlagtig adresserede.

Saly mødte i 1763 personlig for Compagniets Interessenter, for at forklare dem Aarsagerne til Forsinkelsen. Han skrev et udførligt Promemoria, hvori han forsvarede sig tappert, og endelig gjorde han, hvad der var det kraftigste Argument, den store Model færdig i Febr. 1764.

Denne vakte almindelig og enstemmig Beundring, og selv Kunstacademiets Professorer og Medlemmer, der just ikke stod sig godt med deres Directeur, erklærede enstemmig, at:

„naar man lignede dette Kunstværk lige med alt det „Fuldkomneste af det Slags indtil denne Tid, maatte „man sige, at der Intet var til, der kom det nær."

Hermed kunde Saly være tilfreds og var det sikkert ogsaa. Han erklærede imidlertid nu, at han maatte tænke paa Hjemrejsen, og formente at have Krav paa en Skadeserstatning, fordi han var bleven opholdt saa længe. Man svarede naturligvis, at han ikke havde opfyldt sin paatagne contractmæssige Forpligtelse og at man ventede af ham, at han endnu skulde modellere Basreliefferne og de 4 Statuer til Fodstykket, en Forventning man dog næppe i Virkeligheden ønskede opfyldt. Kunstneren selv anbefalede at udelade disse accessvires og blev opfordret til at fremkomme med Forslag derom.

Skønt alle var enige om, at Saly var en stor Kunstner, nærede man dog stadig Nag til ham, den offentlige Mening sigtede ham for Egennytte og Underfundighed, og det asiatiske Compagnis Interessenter, der havde betalt og fremdeles skulde betale Gildet, var ikke tilbøjelig til at tage hans Parti. Kun Directionen støttede ham af al Magt, og da den havde lovet at give ham en eclatant Oprejsning, fremkom den paa Generalforsamlingen den 29de Marts 1765 med et udførligt Indlæg til hans Forsvar. Heri hedder det først i smigrende Udtryk, at:

„Saly har sat sig et stedsevarende Æreminde ved sit „Mesterstykke, men at den længere Tid, som ved „uovervindelige Tilfælde er medgaaet, ikke har man„queret at foraarsage allehaande Ord om ham, saale„des at der ikke vises ham skyldig Retfærdighed. Ilde „underrettede Folk have formastet sig til at imaginære „og debitere uanstændige Ting om ham, men det er „uden Grund, ja uden allermindste Skin af Sandhed, „thi han har arbejdet flittigt og uophørligt vaaget

„over Compagniets Interesse; han har indgivet Me-
„morialer, hver Gang han har faaet Kundskab om, at
„de forskellige Leverandeurer og Arbejdere indgav
„urigtige Regninger og har paa alle Maader søgt at
„formindske Omkostningerne. Directionen anerkender
„derfor fuldtud Directeur Salys Nidkærhed og Oprig-
„tighed, og erklærer paa den eftertrykkeligste Maade
„for alle Interessenter, at Rygterne er ugrundede og
„løgnagtige, og at man aldeles bør foragte dem. Og
„for at fyldestgøre, hedder det tilsidst, end mere fuld-
„kommeligen til den Attraa, som vi haver at tilinitet-
„gøre for saa meget, som der staar i vores Magt, Alt
„det, som kunde være præjudicerligt til denne Kunst-
„ners Reputation og Tilfredsstillelse, hvis naturlige
„Gaver og Opførsel er lige stor, haver vi ladet indføre
„denne vores Declaration i vores Protocol saavelsom
„og i den, som holdes i den Commission, som af os
„er udnævnt, for at paase Compagniets Interesse i
„Alt det, som vedkommer dette Hs: Majestæts Billede
„til Hest og have vi ham heraf ladet meddele en un-
„derskreven Copi paa sædvanlig Maade. Herefter be-
„sluttede Generalforsamlingen: Med dennes Postes
„Indhold er Interessenterne fornøiet",

men Tiden gjorde dem snart mindre fornøjede. Omkostningerne steg nemlig i foruroligende Maalestok, og der blev stillet nye trykkende Krav til Compagniet. Vel havde man faaet nogen Indtægt ved at forevise den store Model i Gjæthuset for Penge, men betydningsfuldere var det, at Kongen i Juni efter Salys Forestilling havde resolveret, at de fire „Nebenfigurer" maatte udelades og erstattes af fire Basrelieffer, hvilket var:

„et Object for Compagniet af ikke mindre end tre
„Gange hundrede Tusind Rigsdaler",

men meget betydelige Udgifter stod tilbage, og Directionen havde brugt et langt større Beløb, end den

„efter Omstændighederne"

havde indeholdt af det aarlige Udbytte.

I Octb. 1765 foreslog den derfor, og Generalforsamlingen vedtog, at der maatte tilbageholdes 30 Rdl. pr. Actie eller ialt 48,000 Rdl., det største Beløb, som hidtil var ofret paa een Gang. Halvandet Aar efter var man imidlertid lige nær. Det var især Støberiet, der opslugte hele Capitaler saavelsom de mange Anskaffelser af Redskaber og Materialier, som:

„bleve indkjøbte til excessive Priser",

Arbejderne ved Piedestalen, de uforholdsmæssige Lønninger til Haandværkere og Arbejdsfolk og de ublu opskruede Regninger, der uophørlig strømmede ind til Compagniet, som paa den anden Side heller ikke gjorde noget alvorligt Forsøg paa at holde igen. Man faar det Indtryk, at Directionens Control var meget mangelfuld og at mange Mennesker melede deres Kage:

„per fas et nefas".

I Gjæthuset raadede Sieur Gor efter Behag, og Secretair Biehl honorerede uden Indvendinger alle hans Requisitioner i Compagniets Navn. Man bliver den Dag i Dag lige saa forbavset som Revisorerne i 1774, naar man erfarer, at der til:

„Isenkramvarer, saasom Brevtasker, File. Huggejærn
„og andet Værktøi"

blev anvendt 11899 Rdl. 2 Mk. 14 Sk., som bagefter ved Auction paa Gjæthuset indbragte 388 Rdl. 14½ Sk. eller naar man erfarer, at der blev betalt Gor 48242 Rdl. 8 Sk. for 670 Skippd. 8 Lispd. og 15 Pd. forarbejdet Jern:

„Vi fatter ikke, skriver Revisorerne, hvor denne anse-
„lige Vægt af Jern er anbragt, medmindre den af
„Directionen udnævnte Commission med sin Oplys-
„ning herudi vil være Interessenterne assisterlig, at
„samme virkelig er medgaaet, ikke heller hvorfor Hr.
„Gor er accorderet saa uhørlig en Pris af 225 Rdl.
„pr. 1000 Pd. af forberørte forarbejdede Jern, som
„han har ladet smede paa Compagniets Værksted i
„Gjæthuset, ventelig med dets eget Værktøj og med
„dets eget Folk, efterdi vi befinde, at Compagniet har
„desforuden maattet betale for det".

Gor og hans fem franske Medarbejdere hævede i Gage 23474 Rdl. 12 Sk. I Rejseomkostnniger, Frem- og Tilbagerejse betalte Compagniet Broncestøberen 10,023 Rdl, 4 Mk. 8 Sk., hvorhos han fik sin Pension capitaliseret til 8625 Rdl. De Arbejdsfolk, der gik ham til Haande, fik 39,148 Rdl. 4 Mk. 13 Sk. efter hans Kvartalsregninger og han har, bemærker Revisorerne spydigt, meget accurat sammensmedet dem saaledes, at de næsten hver Gang har renderet 5000 Rdl.

„Paa alle Omraader møder man den samme Trafik; „for hvide Voxlys, Petersborger og andre Tællelys „blev der ikkuns betalt 9856 Rdl. 4 Mk. 14 Sk., de høie „og gode Interessentere, hedder det, kan selv bedømmelig giøre Reflection over denne Post; for Brænde „blev der udgivet 5445 Rdl. 2 Mk., for Trækul 3000 „Rdl., for Støbesand, der blev hentet i Skibe fra Frankrig 5454 Rdl. 4 Mk. 3 Sk. osv. Hertil kom for Vox, „Gibs, Messing, Kobber, Tin, Klumpebly og raa Jern „et Beløb af 27,855 Rdl. 5 Mk. 9 Sk."

Ogsaa Piedestalen kostede uforholdsmæssig store Summer. Allerede i 1756 havde man fra Livorno indforskrevet 142 Blokke hvidt Marmor til den, som kostede 14031 Rdl. 2 Mk. 11 Sk.; Tømmermester Zuber fik 2364 Rdl. 2 Mk. for Pilotagen i Grunden og Stenhuggermester Pheiffer 3000 Rdl. for at lægge Gangen uden for Piedestalen af hvide italienske Marmor- og sorte Brabander-Fliser samt sætte Afviserne af poleret norsk Marmor. Dernæst anskaffedes der bornholmske Sandsten til Piedestalen for 6235 Rdl. 5 Mk. 9 Sk. og Tømmer-Materialier for 6335 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.

Heller ikke over for disse Ungiftsposter lagde Revisorerne Skjul paa deres Følelser; de fandt det ganske ubegribeligt, hvortil alt dette Marmor og al denne Sandsten var brugt, og gjorde opmærksom paa, at de nuværende Tømmer-Materialier ved Auctionen kun indbragte 412 Rdl. 1 Mk. 9 Sk. De Beløb, som medgik til Kunstneren, var i Sammenligning hermed forholdsvis smaa. Saly fik sin

Gage af 1000 Rdl. om Aaret fra 10de Maj 1760 til 3die Febr. 1773, og Compagniet betalte hans Tegner, Smed, Snedker og de mange Haandlangere med ialt 9851 Rdl. 8 Sk. Der klagedes dog over det store Forbrug af Brændsel i Salys private Husholdning.

Gor havde allerede i Februar 1765 udarbejdet en Plan for Støbningen og lovet, at den skulde gaa for sig i Dagene omkring den 25de Juli 1766, men han kunde ikke holde sit Løfte, og det nyttede ikke, at Compagniets Direction, som:

„daglig blev incommoderet af Interessenterne med „Forespørgsler"

trængte paa, thi han havde bestandig Udflugter og Undskyldninger paa rede Haand.

Tidligere udkommet af samme Forfatter:

„CHRISTIANS KIRKE“
„NYHAVN“
„NIELS HEMMINGSENS GADE“
„KNIPPELSBRO“
„DYVEKES GAARD“
„KJØBMAGERGADE“
„KNABROSTRÆDE“
„VESTERGADE“
„LARSLEJSTRÆDE“
„FARVERGADE“
„HYSKENSTRÆDE“
„KALKEBALLEN“
„STORMGADE“
„BADSTUESTRÆDE“
„JERMERS TAARNET“
„PEDER HUITFELDTS STRÆDE“

NØRREBROS BOGTRYKKERI
NR. EMDSEN PR. JØRGENSEN